

Т.П.Гордієнко

Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті досліджуються основні мікрогрупи на основі індивідуально-типологічних особливостей і аналізу труднощів студентів при організації самостійної роботи в класичному університеті

In this article, based on individually typological features of the students are examined and analyzed obstacles in organization of independent work of the students in classical high school.

Процес підготовки сучасного фізика в класичному університеті ставить перед студентами два основні завдання: по-перше, оволодіти основними сучасними знаннями й практичними навичками майбутньої професії, по-друге, навчитися самостійно думати, опрацьовувати й розв'язувати завдання, які будуть виникати в процесі професійної діяльності. Виходячи з цього, суттєвим моментом підвищення якості підготовки спеціалістів у вищому навчальному закладі має стати індивідуалізація навчання, підвищення активності студентів, збільшення питомої ваги їх самостійної роботи. У процесі останньої формується найважливіша якість особистості – самостійність, здатність працювати самостійно.

Розробка питання організації самостійної роботи студентів (СРС) складна й багатогранна. Цю проблему щодо загальноосвітньої школи досліджували Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, Є.І.Кабанова-Меллер, О.М.Леонтьєв, Н.О.Менчинська, С.Л.Рубінштейн та інші. В їхніх працях розкрито визначальна роль самостійної роботи в розвитку мислення та здібностей дитини, обґрунтована можливість і необхідність залучення учнів до творчості у процесі навчання, з'ясовані деякі напрями формування пізнавальної активності й самостійності. У дослідженнях М.О.Данилова, І.Я.Лернера, М.І.Махмутова, І.Т.Огороднікова, Н.А.Половнікової, О.Я.Савченко, М.М.Скаткіна, Т.І.Шамової та інших переконливо доведено, що самостійна робота є засобом підвищення усвідомленості й дієвості матеріалу, який вивчається. У працях цих учених-дидактів накреслені підходи до практичного розв'язання проблеми організації самостійної роботи.

У працях Л.В.Жарової, Р.А.Нізамова, А.О.Смирнова визначені методологічні й наукові засади розгляду суті, структури процесу організації самостійної роботи та умінь, що забезпечують цей процес. Окремі підходи до організації самостійної роботи учнів та студентів знайшли відображення в дослідженнях А.М.Алексюка, С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, В.М.Вергасова, Р.С.Гуревича, Л.В.Жарової, О.В.Киричука, В.О.Онищука, П.В.Стефаненка. У дидактиці й методиці вищої школи існує низка праць, автори яких порушували проблеми організації самостійної роботи студентів (В.Б.Бондаревський, А.А.Вербицький, В.А.Козаков, М.Д.Нікандров та інші).

Незважаючи на широкий і багатоплановий характер досліджень, присвячених організації самостійної роботи як учнів, так і студентів, багато питань цієї складної проблеми залишаються поки що не з'ясованими. Так, у теорії та практиці мають місце великі розходження, пов'язані з трактуванням ключового поняття – *“самостійна робота студентів”*. Не розкриті достатньо мірою зв'язки й відношення між метою організації самостійної роботи студентів педагогічного вищого навчального закладу й способами її реалізації, не виявлені теоретичні передумови організації самостійної роботи студентів, орієнтованої на їхні індивідуальні особливості, не розроблені практичні рекомендації з організації самостійної роботи майбутніх учителів, у яких врахувалися б нові ціннісні орієнтації та підходи.

У літературі подається суперечливе трактування поняття СРС, що можна пояснити складністю цього педагогічного явища, наявністю в ньому відносно різ-

них боків, кожний з яких може стати предметом спеціального вивчення [1]. Самостійна робота студента – це специфічний вид діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що навчається, а формування його вмінь, знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи усіх видів навчальних занять [2]. Досягати самостійності в навчанні означає організувати й реалізувати свою діяльність без стороннього керівництва й допомоги.

Реалізація індивідуально орієнтованого підходу до організації самостійної роботи студентів у процесі їх професійної підготовки передбачає розв'язання проблеми – як із різноманіття ознак, якими характеризується їх самостійна пізнавальна діяльність, визначити мінімальний комплекс, який потенційно характеризує індивідуальні особливості тих, хто навчається.

Ця проблема ставить перед нами завдання виявити психолого-педагогічні ознаки, що визначають індивідуально-типологічні особливості студентів.

Для виявлення індивідуально-психологічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності студентів нами використовувалися філософський, психологічний і педагогічний підходи.

Філософський підхід до визначення типологічних особливостей полягає в розгляді діалектики одиничного, особливого й загального.

Психологічний підхід полягає у вивченні індивідуально-психологічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності студентів. В основі психологічного підходу лежить вивчення психологічних відмінностей як між індивідами, так і між групами людей, причини та наслідки цих відмінностей (Е.Л.Белкін).

Педагогічний підхід передбачає те, що до уваги беруться індивідуальні особливості студента, тому що кожна людина навчається по-своєму. Г.Клаус відзначає, що індивідуальні відмінності в навчальній діяльності мають багато параметрів і виявляються в широкому діапазоні. До них належать передусім міжіндивідуальні відмінності, але наявні також і відмінності в навчальній діяльності однієї і тієї ж людини – індивідуальні, які, виражаючи стійкі та ситуативні особливості навчальної діяльності окремої людини, відображають той факт, що не кожна людина навчається завжди й однаково.

Важливо наголосити, що при всіх підходах до визначення типологічних особливостей домінують такі ознаки, як успішність навчальної діяльності, мотивація, властивості нервової системи, здібності.

При встановленні індивідуально-типологічних особливостей студентів ми спиралися саме на ці домінуючі ознаки. Отже, суттєвими ознаками, що визначають самостійну навчальну діяльність студентів, на наш погляд, є такі: успішність, рівень домагань особистості, працездатність.

Групу особистісних індивідуально-психологічних характеристик, які визначають працездатність, прийнято позначати САН (самопочуття, активність, настрій).

Вплив ознак САН на успішність самостійної навчальної діяльності досліджувався за різними напрямками:

- вплив самопочуття, активності, настрою (В.П.Зінченко, А.В.Леонова);

- вивчення активності як особистісного утворення, що виражає особливий стан того, хто навчається, та його ставлення до діяльності як ставлення до суспільно необхідної діяльності (Г.І.Щукіна);
- визначення настрою як емоційного фону навчально-пізнавальної діяльності, що обумовлений позиціями, які людина займає у суспільстві, їх відповідністю рівню домагань (В.П.Захаров, Е.А.Голубєва);
- розгляд задоволеності працею, що являє собою реакцію людини на вплив середовища, зокрема соціального, і визначається рівнем домагань (В.П.Захаров, С.У.Гончаренко) як значущого мотиву навчальної діяльності (Г.І.Щукіна).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що ознаки САН суттєво впливають на успішність самостійної навчальної діяльності, працездатність і рівень домагань.

Типологічна мікрогрупа — це група студентів, яка характеризується системою ознак, що зумовлюють можливість досягнення певної успішності у фіксованих умовах її організації.

Принципова можливість упровадження поняття “типологічна мікрогрупа” дозволяє сформуванню її за допомогою психолого-педагогічних характеристик: успішності, рівня домагань, працездатності.

Для зручності проведення типології студентів обрано два критерії оцінки системоутворюючих ознак — високий (**H**) і низький (**L**) рівні їх прояву.

Отже, при виділенні типологічних мікрогруп можливі такі варіанти:

Перша мікрогрупа — із високим рівнем успішності, з високим рівнем домагань, з високою працездатністю (H-H-H).

Друга мікрогрупа — із низьким рівнем успішності, з низьким рівнем домагань, з низькою працездатністю (L-L-L).

Третя мікрогрупа включає різні поєднання вказаних ознак з низькими й високими рівнями. У цих межах можливе виділення 8 типологічних мікрогруп, а саме: H-H-H, H-H-L, H-L-H, L-H-H, L-L-L, L-L-H, L-H-L, H-L-L.

У результаті проведеного дослідження нами визначено такі типологічні мікрогрупи:

- ♦ *H-H-H* — мікрогрупа студентів, у яких успішність, рівень домагань, працездатність високі — добре встигаючі, упевнені в собі, з високою працездатністю — 23%;
- ♦ *L-L-L* — мікрогрупа студентів, у яких успішність, рівень домагань, працездатність низькі — слабкі, пасивні студенти — 19%;
- ♦ *H-H-L* — мікрогрупа студентів із високою успішністю, рівнем домагань, низькою працездатністю, тобто добре встигаючі студенти з уповільненим темпом роботи — 13,5%;
- ♦ *L-L-H* — мікрогрупа студентів із низькою успішністю, рівнем домагань, але з високою працездатністю — 13,5%. Вважаємо, що для цієї мікрогрупи студентів характерна відсутність базових знань, невпевненість у своїх силах;
- ♦ *L-H-H* — особлива мікрогрупа студентів, які мають низьку успішність, але високий рівень домагань і працездатність, тобто неадекватну самооцінку й підвищену активність — 13,5%.

Таким чином, у результаті експерименту ми виділили п'ять типологічних мікрогруп студентів. Усього було обстежено 164 особи, на останні три типологічні мікрогрупи, але жодна з них не має статистичної значущості, оскільки кількість студентів у них менша 13,5%.

На цій основі визначено п'ять типологічних мікрогруп із різним поєднанням рівнів успішності, домагань і працездатності: H-H-H, L-L-L, H-H-L, L-L-H, L-H-H.

Самостійна робота полягає, перш за все, у розв'язанні “навчальних завдань” і “*трудність якоюся мірою входить у саме поняття “завдання”: там, де немає труднощів, немає і завдання*” (Н.В.Кузьміна, Е.А.Голубєва).

Психолого-педагогічне визначення поняття “трудність” дає Н.В.Кузьміна. “*Суб'єктивний стан напруженості, незадоволеності, який викликається зовнішніми факторами діяльності й залежить від характеру самих факторів, освітньої, моральної і фізичної підготовленості людини до діяльності і від ставлення до неї*”.

Трудність є вираженням суперечностей між необхідністю виконання певної діяльності й недостатністю знань та вмінь, які забезпечують це виконання. У самостійній навчальній діяльності труднощі розглядаються як стан напруженості, незадоволеності, який викликається зовнішніми факторами діяльності. Успішність навчальної діяльності при самостійній роботі залежить від виду і рівня труднощів, які виникають у процесі виконання.

Індикаторна функція труднощів при організації навчального процесу досліджувалася відомими педагогами Ю.К.Бабанським, В.В.Давидовим, М.О.Даниловим, Л.В.Занковим, Н.В.Кузьміною, Р.М.Нізамовим та іншими.

У самостійній роботі студентів труднощі є суб'єктивно-об'єктивним відображенням суперечностей навчальної діяльності: перші залежать від сформованості навчальних інтелектуальних умінь, тоді як другі — від організації самостійної роботи. Н.М.Пейсахов вважає, що основними причинами труднощів, які відчуються студентами в навчальній діяльності, є несформованість необхідних для навчання у ВНЗ інтелектуальних умінь: уміння планувати й організувати свою працю, раціонально використовувати час, відсутність систематичності в заняттях.

Результати спостереження дозволили виділити в широкому спектрі труднощів, які відчують студенти в процесі самостійної роботи, дві умовні групи.

Перша група труднощів пов'язана з інтелектуальними вміннями творчого застосування знань, а саме: сформулювати й переформулювати проблему; виявити проблему; скласти алгоритм для розв'язання задачі; розв'язати нетипові задачі інтегративним способом.

Друга група труднощів стосовно організації власної самостійної роботи включала такі вміння, як: організація власної діяльності при вивченні навчального матеріалу при роботі над завданнями; здійснення самоконтролю в процесі пізнавальної діяльності; організація самоконтролю своєї самостійної роботи.

Аналіз труднощів за інтелектуальними вміннями творчого застосування знань, котрі відчували студенти під час самостійної роботи над курсом загальної фізики, дозволив виділити дві найбільш поширені групи ускладнень, які були інтерпретовані нами як труднощі, що проявляються у сфері інтелектуальної діяльності (інтелектуальні) і при її організації (організаційні).

Для студентів типологічних мікрогруп H-H-H, H-H-L більш складними є вміння відносно організації своєї самостійної діяльності, ніж уміння щодо творчого застосування отриманих знань.

Така структура труднощів повністю відповідає послідовності навчальної діяльності при самостійній роботі та відповідно може слугувати еталоном мети її організації.

Для студентів мікрогруп L-L-L, L-L-H, L-H-H максимальну трудність являють собою вміння творчо застосовувати одержані знання. Студентам цих типологічних мікрогруп необхідно при організації самостійної роботи надавати допомогу й контролювати, у першу чергу, якість вивченого навчального матеріалу, оскільки від рівня його усвідомленості залежить можливість творчого використання знань.

Виявлення основних типологічних мікрогруп на основі індивідуально-типологічних особливостей і вивчення труднощів, які відчуються в процесі самостійної роботи студентів, можуть бути використані для

складання навчальних планів, удосконалення діяльності викладачів, для проведення оцінювання діяльності викладачів його колегами, а також для самооцінки.

Список використаних джерел:

1. Гордиенко Т.П., Лагунов И.М., Сиротюк В.Д. Роль самостоятельной работы студентов на современном этапе развития образования в Украине. — Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. С. 164 — 165.

2. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов: Учебное пособие. — К.: УМКВО, 1989. — 252 с.
3. Заика Е.И. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе // Практична психологія та соціальна робота. — 2002. — № 5. — С.13-32; № 6. — С.21-32.

Отримано: 15.05.2004.

УДК 378.147:681.3

Н.С.Завієна

Одеський національний університет ім. І.І.Мечнікова

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРІВ У ВИЩІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ

Дослідження було виконане в рамках вирішення проблеми удосконалення традиційних форм навчання та пошуку ефективних дидактичних умов індивідуалізації на основі використання комп'ютерів у вищій педагогічній школі, спрямованих на підвищення у студентів пізнавального інтересу, самостійної роботи та творчого підходу.

The work deals with the didactic conditions of individualization of the training process on the basis of computers' use in the pedagogical university.

The system of individualization of the training process on the basis of computers' use which aims at the rising of cognitive interest, independent work, creative approach in accordance will students' peculiarities has been offered and developed.

Майбутній учитель ще у процесі навчання повинен сам відчувати необхідність використання комп'ютерів, а значить можна зробити висновок, що програми з розвитку та залучення до аудіовізуальної культури потрібно максимально розвивати та впроваджувати саме у педагогічних університетах. Такий стан справ актуалізує необхідність дослідження й створення технологій, методичних посібників та рекомендацій для викладачів на сучасному етапі розвитку освіти.

Особливе місце у реалізації фахової підготовки посідає індивідуалізація навчального процесу. Урахування можливостей кожного студента сприяє утвердженню особистісно-орієнтованого характеру професійної освіти.

Практично не вирішеними залишаються деякі аспекти зазначеної проблеми у професійному навчанні, а саме: місце та роль викладача й комп'ютера в навчальному процесі, можливість реалізації творчого підходу при навчанні з використанням комп'ютерів, урахування можливостей та здібностей студентів. Вирішення цих задач вимагає більш ретельного вивчення та дослідження проблеми впливу комп'ютерів на людину у навчальному процесі. Питання професійного становлення майбутнього вчителя, формування соціальної активності його особистості та удосконалення професійної підготовки є найбільш актуальними на сьогоднішній день, оскільки аналіз професійної діяльності випускників вищої педагогічної школи дозволяє говорити про наявність значних труднощів, які мають місце при вирішенні ними навчально-виховних завдань та виконанні професійних функцій.

У галузі становлення та розвитку шкільної й вузівської комп'ютерної освіти величезну роль відіграли такі учені, як О.Виговська, Б.Гершунський, В.Глушков, М.Жалдак, О.Єршов, Л.Коношевський, Ч.Косневські, Б.Кул, Г.Кочетков, Ю.Машбиць, В.Монахов, С.Пейперт, Г.Попов, Х.Хасегава. У рамках комп'ютеризації важливим аспектом є реалізація індивідуалізації навчального процесу вищих педагогічних навчальних закладів. Дослідженням цієї проблеми займалися О.Богпольський, В.Володько, С.Гончаренко, А.Кірсанов, М.Мартинович, І.Роберт, І.Унт [1; 2; 3; 4; 5].

Складність визначення дидактичних умов індивідуалізації навчального процесу на основі використання комп'ютерів обумовлена відсутністю єдиної точки

зору, підходу до визначення самого поняття індивідуалізація навчального процесу, специфічних особливостей, функцій та шляхів її реалізації в умовах комп'ютерного навчання. Так само немає єдиного погляду і на визначення специфічних ознак індивідуалізації, її навчально-виховних результатів.

Урахування індивідуальних можливостей студентів у навчальному процесі — проблема, яка ніколи не втрачає своєї актуальності. На думку А.Кірсанова, "індивідуалізація навчальної діяльності здійснюється в умовах розвиваючого навчання з опорою не тільки на актуальний рівень формування здібностей до вчення, але і на "зону найближчого розвитку" кожного учня" [4, с.119]. Ядром теоретичної концепції індивідуалізації навчальної діяльності А.Кірсанов називає "три основні категорії: особистість, діяльність, розвиток".

Ефективність індивідуалізації навчального процесу підвищується, коли вона ґрунтується на всебічному й комплексному дослідженні психолого-індивідуальних можливостей студентів, які виявляються у сфері інтелектуальній, емоційній, вольовій сферах особистості. Всі вони між собою взаємопов'язані й обумовлюють один одного. Наприклад, підвищенню інтересу у певній галузі сприяє самостійний пошук і дослідження, творчі завдання, додатковий наочний та звуковий вплив.

Неодмінною умовою успішного запровадження комп'ютерів у навчальному процесі в педагогічних університетах є відповідне обладнання обчислювальною технікою, наявність достатньої кількості методичної літератури та якісних дидактичних навчальних програм.

Передусім необхідно розвивати розумову та пошукову діяльність студентів, оскільки це є вихідною точкою індивідуалізації діяльності студента. Тому необхідно штучно створювати певні умови в процесі навчання, які б сприяли використанню таких форм, засобів, принципів, що активізують пошуки нових шляхів вирішення проблеми.

Якщо простежити етапи розвитку поняття "індивідуалізація навчального процесу", то можна відзначити наступні його етапи: поступове наповнення новими змістом, засобами, прийомами, потім орієнтація на індивідуально-психологічні особливості студентів (дозування навчального матеріалу, різноманітні завдання за рівнем складності), розширення до поняття "індивідуалізація навчання", яке передбачає розкриття творчих